

УДК 332.2 : 630*672

ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ЯК ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

О.І. Ковалів

доктор економічних наук, старший науковий співробітник
провідний науковий співробітник сектора економіки землекористування

О.І. Боцула

кандидат економічних наук
завідувач відділу економіки природокористування в агросфері

Інститут агроекології і природокористування НААН

Розглянуто проблеми використання і охорони лісових екосистем як природних об'єктів права власності Українського народу. Доведено, що внаслідок безсистемного природокористування та ігнорування конституційних вимог, в Україні відбувається суттєве зниження рівня не лише продуктивності лісів, але й погіршення стану навколишнього природного середовища. Запропоновано напрями реформування відносин власності на землю та її природні ресурси і підходи господарювання в лісових екосистемах через призму національних інтересів України.

Ключові слова: ліс, земля, Конституція України, природні ресурси, лісові екосистеми, природокористування.

Конституційне визнання в Україні життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1] потребує також функціонування відповідних умов життєдіяльності її (людини) в навколишньому природному середовищі Біосфери. Одним із найважливіших компонентів і чинників екологічної безпечності й натуральності навколишнього природного середовища є рослинність, особливо цілісні лісові екосистеми. Рослинний світ як невід'ємна складова простору, в якому проживають люди, відтворюється в живому поверхневому шарі Землі (грунтах) у взаємодії з водою, повітрям, мікроелементами, мікробіотою (живими мікроорганізмами) та завдяки квантовій енергії Сонця і самому фотосинтезу. Лісовий кодекс України, акцентуючи увагу на «лісі», визначає, що: «ліс» — це тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище» [2].

Важливо, що всі ці та інші природні ресурси уособлюють відповідні природні об'єкти біосфери, котрі конституційно задекларовані як «природні об'єкти права власності Українського народу» [1]. Тому природні властивості лісів (дерев, кущів, рослин) і, загалом лісових екосистем як природних об'єктів, надаючи екосистемні послуги, обсяг яких утворюється за участю фізичних, інтелектуальних чи фінансово-матеріальних внесків лісника (господаря) чи

власника земельної ділянки (межі) як об'єкта цивільних прав, що дає право в її межах (ділянки) користуватися наявними природними об'єктами і вести лісівництво (лісгосподарську діяльність), — **капіталізуються**. Крім того важливо усвідомлювати, що величина прибутку на користь природно-ресурсної складової у капіталі екосистемної послуги (кінцевого продукту) становить основну частку і не може привласнюватися будь-ким, окрім Українського народу. Ця вимога підсилює потребу загальнонаціонального забезпечення стану та якості навколишнього природного середовища і посиленого контролю [3].

Проте в сьогоденних умовах ринкової нестабільності та в процесі поспішного реформування лісгосподарської галузі, а також через намагання привласнити землі лісгосподарського призначення як об'єкти природокористування, що також виконують багатоцільові позавідомчі екосистемні функції, залишено поза увагою проблему інституціоналізації абсолютного права власності Українського народу на природні ресурси, в т.ч. на ліси, — не лише авторів проектів реформ та представників органів влади, але й багатьох вчених і суспільства загалом.

Можна констатувати, що з часу прийняття Конституція України [1] площа лісів та інших лісовкритих площ загалом у державі збільшилась, але в основному, за рахунок безгосподарської діяльності на малопродуктивних сільськогосподарських угіддях і крім того значно знизилась функціональна можливість лісових екосистем.

Не меншу загрозу для родючих ґрунтів становить поспішна забудова, затоплення, зміна цільового використання родючих сільськогосподарських земель тощо. Водночас зменшились площі відкритих земель без або з незначним рослинним покривом. Викликає серйозну турботу погіршення стану водорегулювання і водозатримання не стільки через глобальне потепління, скільки через порушення балансу угідь в агроландшафтах в основному через зменшення природних перелогів, сінокосів і пасовищ та замулення річок, струмків і водойм, продуктами водної ерозії, хоч за даними земельного обліку збільшились площі вкриті поверхневими водами. Про це свідчать і дані Держгеокадастру України за двадцять років (табл. 1).

Результати наших досліджень свідчать, що до таких наслідків, також певною мірою призвели принципи земельного законодавства (ст. 5 Земельного кодексу України), у яких йдеться про поєднання особливостей використання «землі» як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва та невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом [4].

До речі, цим же Земельним кодексом України (ст. 20) можна віднести землю до тієї чи іншої категорії на підставі рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень або

Таблиця 1

Зміни в структурі земельних угідь України за 2006–2016 рр., тис. га*

Види угідь	2006 р.	% до загальної площі	2016 р.	% до загальної площі	2016 р. ± до 2006 р.
Сільськогосподарські землі	42 942,6	71,15	42 726,4	70,79	-216,2
у т.ч.: сільськогосподарські угіддя	41 722,2	69,13	41 507,9	68,77	-214,3
з них: орні землі	32 451,9	53,77	32 541,3	53,92	89,4
перелоги	419,3	0,69	233,7	0,39	-185,6
багаторічні насадження	900,5	1,49	892,4	1,48	-8,1
сіножаті	2429,2	4,02	2406,4	3,98	-22,8
пасовища	5521,3	9,15	5434,1	9,00	-87,2
Ліси та інші лісовкриті площі	10 503,7	17,40	10633,1	17,62	129,4
у т.ч.:					
вкриті лісовою рослинністю	9645,4	15,98	9698,9	16,07	53,5
не вкриті лісовою рослинністю	190,1	0,31	216,9	0,36	26,8
інші лісові землі	309,1	0,51	313,2	0,52	4,1
чагарники	359,1	0,59	404,1	0,67	45,0
Забудовані землі	2467,5	4,09	2552,9	4,23	85,4
Відкриті заболочені землі	966	1,60	982,3	1,63	16,3
Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом	17,6	0,03	13,2	0,02	-4,4
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	1040,5	1,72	1020,6	1,69	-19,9
<i>Усього земель (суша)</i>	<i>57 937,9</i>	<i>96,00</i>	<i>57 928,4</i>	<i>95,98</i>	<i>-9,5</i>
Води (території, вкриті поверхневими водами)	2416,9	4,01	2426,4	4,02	9,5
Разом (територія)	60 354,8	100	60 354,8	100	0,0

*За даними Держгеокадастру України.

змінити їх попередньо визначене цільове призначення тими ж органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земель у власність або надання у користування, вилучення (викуп) земель і затверджують проекти землеустрою або приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного та історико-культурного призначення. До того ж зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, а земель, зайнятих лісами, проводиться з урахуванням висновків органів виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища та лісового господарства.

Через таку корупційну вседозволеність чиновників стосовно прийняття рішень про подальшу долю нашого основного національного багатства щороку катастрофічно погіршується стан справ з ґрунтами України.

Тому метою нашого дослідження є наукове обґрунтування сутності лісових екосистем як природних об'єктів, що виконують функції загальнонаціонального значення на благо і на користь всіх громадян України, кожної місцевої громади, кожного жителя відповідної території та не підлягають особному привласненню.

Адже Конституція України (ст. 13) декларує: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони (скорочено «земля та її природні ресурси») є об'єктами права власності Українського народу» [1]. Це означає, що в Україні неможливо продавати чи купувати будь-ким, на користь будь-кого і в будь-який, навіть «законний» спосіб, землю та її природні ресурси — об'єкти права власності Українського народу, адже жоден закон України не може позбавити народ свого права.

Цю вимогу підсилює інша надважлива норма вказаної статті, яка декларує, що «Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону» [1]. На жаль, поки досі, такого закону немає. Саме ця ключова умова — лише «**користуватися**» природними об'єктами, а не «**володіти**» і не «**розпоряджатися**» ними, вказує на відсутність апріорі конституційного права володіти і розпоряджатися чужою власністю.

Тому для здійснення декларованого «*користування*» існує сакральне слово «*межа*», не заступаючи за чку можна здійснювати ко-

ристування будь-якою, в т.ч. чужою власністю, а за межею — ні! Замкнений контур межі уособлює «ділянку», яка перебуває у власності (приватній, комунальній чи державній) і слугує об'єктом цивільних прав, що, своєю чергою, дає право володіти, користуватися і розпоряджатися лише земельною ділянкою як власною нерухомістю (продавати чи купувати) або здавати її в користування (оренду) для здійснення в її межах відповідного природокористування (ведення господарської діяльності з використанням природних об'єктів) [3].

Підтвердженням цього є сам Державний акт на право державної (комунальної чи приватної) власності на земельну ділянку (незалежно від наявності в її межах будь-якої категорії земель, в т.ч. лісгосподарського призначення), в якому вказуються лише її (ділянки) межі. І лише той суб'єкт господарювання (незалежно від форми власності), котрий має у власності чи в користуванні конкретну земельну ділянку (межу), може набувати право користування природними об'єктами права власності Українського народу, — і лише тією частиною, що знаходиться в межах ділянки. У цьому аспекті Конституція України (ст. 13) декларує: «Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [1].

Керуючись чинними нормами Конституції України, для повноцінного становлення нашої країни як заможної, демократичної, правової держави з повноправними громадянами ми повинні, насамперед, сприймати й застосовувати слово «земля» (наразі також щодо земель лісгосподарського призначення — за Земельним Кодексом України [4], чи земель лісового фонду — за Лісовим Кодексом України [2]) у двох його основних сутностях конституційного права власності. Тобто говорити **про землю та її природні ресурси як про природні об'єкти права власності Українського народу та про земельну ділянку як об'єкт про цивільних прав**, що перебуває у власності (державній, комунальній, приватній) і є капіталом її власника (держави, громади, громадянина чи юридичної особи) [3].

З огляду на це, ключова роль має відводитися формуванню нових механізмів взаємодії цих земельних прав, що капіталізуються в процесі реалізації інтересів (одержання прибутків), завдяки появі реального власника на конкретну земельну ділянку, в межах якої й виникає «право користування природними об'єктами права власності народу відповідно до закону», як цього

вимагає ст. 13 Конституції України [1], — і якого (закону) поки що немає, що й стає реальним ключем до здійснення справжніх реформ, у т.ч. у лісогосподарській галузі.

Такий підхід є важливим з огляду на багатифункціональність лісових екосистем. Адже ліси, лісосмуги, чагарники, окремі дерева й куші та всі насадження й рослини, разом з прилеглими угіддями інших категорій земель і їхніми природними властивостями як об'єктами права власності Українського народу, за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, водорегулювальні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, та інші функції і є джерелом задоволення потреб суспільства в лісових та інших ресурсах, які створюються за участю свідомої лісогосподарської діяльності людини чи самою природою поза волею людини.

Слід наголосити що право на одержання відповідного прибутку суб'єктом права власності (державна, комунальна, приватна) на земельну ділянку як об'єкта цивільних прав є похідним і з'являється завдяки наявним чинникам природних ресурсів у процесі здійснення законного і раціонального господарювання (лісогосподарській діяльності) в її (ділянки) межах власником земельної ділянки, чи її користувачем (лісогосподарським підприємством будь-якої форми власності), у т.ч. на правах оренди. Саме внаслідок цього проявляється й утверджується, окрім цих капіталізованих земельних прибутків суб'єкта-власника і суб'єкта-господаря, ще й головний капіталізований прибуток нації загалом у вигляді ренти, податку чи іншої форми плати за користування природними об'єктами права власності Українського народу.

Однак, завуальовуючи сутність конституційної норми «користуватися» (ст. 13), Земельний [4] та Цивільний кодекси України [5] підмінили її словом «поширюється», начебто право власності на земельну ділянку автоматично поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній розміщуються а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Проте таке «поширення» не є предметом купівлі-продажу, адже це означатиме, що автоматично позбавляється права власності Український народ на еквівалентну площу території держави і в такому разі будуть заперечуватися декларовані конституційні норми «унітарна, цілісна і недоторкана» [1].

Крім того Цивільний кодекс України (ст. 324. Право власності Українського народу) [5]

і Лісовий кодекс України (ст. 7. Ліси як об'єкт права власності) [2], на відміну від Земельного кодексу України [4], наголошують, що ліси, які зростають в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу.

Однак лише Цивільний кодекс України (ст. 324. Право власності Українського народу) [5] акцентує увагу на наявності конституційного права лише «**користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону**», а не «**володіти**» і не «**розпоряджатися**» ними. Отже слід повторно зауважити, що такого закону в Україні поки що немає.

Натомість в Лісовому кодексі України (ст. 7. Ліси як об'єкт права власності) [2], знехтувавши цією вимогою Конституції України [1], *безпідставно застосовано* конституційну норму «Від імені Українського народу права власника на ліси (*самовільно вставлено ці слова «на ліси» — автори*) здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України», оскільки чинна Конституція України не визначає таких норм для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а саме — щодо здійснення ними прав власності і розпоряджатися природними об'єктами права власності Українського народу, у т.ч. й «на ліси». Тому мусимо стверджувати, що таке протиправне (самовільне) законотворче застосування конституційної норми як норми прямої дії вказує на упереджене надання Законом (Лісовим кодексом України), а не Конституцією України, прав відповідним чиновникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування діяти від імені Українського народу, що й є основним чинником незабезпеченості ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів — основного національного багатства, і як наслідок, — існування корупційної складової у цій сфері.

Доказом неупередженості такого твердження є також інші норми розділів III-VI Лісового кодексу України [2], які делегують, в основному, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства такі положення як: здійснення державного регулювання та управління у сфері лісових відносин (забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів); організація лісового господарства (забезпечення ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, цільового призначення, лісорослинних умов, породного складу лісів, а також функцій, які вони виконують); ведення

державного лісового кадастру (за єдиною для України системою за рахунок коштів державного бюджету); забезпечення ведення лісового господарства (здійснення комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів); вирішення спорів у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, що перебувають у державній власності. Натомість органи місцевого самоврядування вирішують спори, пов'язані з охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, що перебувають у комунальній власності.

Зокрема про це йдеться, у Лісовому Кодексі України ст. 57. Зміна цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства [2]. Що така діяльність органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земельних ділянок у власність або надання у постійне користування відповідно до Земельного кодексу України» [4]. Водночас: «Державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань лісового господарства та з питань охорони навколишнього природного середовища, іншими органами виконавчої влади у межах повноважень, визначених законом» (ст. 94 Лісового кодексу України) та «Громадський контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища.

Повноваження громадських інспекторів визначаються положенням, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.» (ст. 95 Лісового кодексу України) [2].

Безумовно, чинні законодавчі норми спонукають, навіть інспекторів від громадськості (начебо від імені Українського народу і місцевих громад), діяти в правовому полі, визначеному центральним органом виконавчої влади.

Виходить, що органи влади самі організують заходи, забезпечують їх виконання

і самі контролюють та розглядають спірні питання.

Тому, насамперед, має бути реформована система відомчої та бюрократичної монополії і кругова порука чинних інститутів держави та місцевого самоврядування в галузі лісових відносин.

Зруйнувати (реформувати) таку систему, в т.ч. у сфері лісового господарства, і приведення (виправлення) чинного законодавства в конституційне поле потребує реальної інституціоналізації конституційної норми «права власності Українського народу» (ст. 13), розмежувавши поняття «земля» — як «природний об'єкт права власності Українського народу» і — як земельна ділянка державної, приватної чи комунальної власності.

Одночасно мають запрацювати умови вільного господарювання відповідальних господарів різної форми власності в конкретних межах ділянок приватної, комунальної чи державної власності, які використовуватимуть природні об'єкти права власності Українського народу відповідно до закону.

Так, конституційні норми стосовно землі та її природних ресурсів — основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави і є природним об'єктом права власності Українського народу, потребують усунення відомчої чи самоврядної опіки в частині утримувача цієї загальнонаціональної власності. З огляду на це, пропонується утворити (в межах існуючого штату) нову позавідомчу Національну земельну установу України на кшталт Національного банку України [6].

Наші дослідження підтверджують, що реальне розмежування прав власності як головних інтересів, особливо на час звершення земельної реформи, поряд з якою необхідно провести й лісову та інші реформи, відкриває можливість не лише здійснити комплексні і системні заходи зі збереження та значного покращення стану навколишнього природного середовища, але й повноцінно включити в систему економічних відносин України землю та її природні ресурси як природний капітал. Такі загальнонаціональні вимоги, що підкріплені й конституційно задекларовані, також дадуть можливість впорядкувати землекористування і лісокористування та повноправно здійснювати державну регуляторну політику стосовно фінансово-економічних, у т.ч. ринкових відносин.

Важливо усвідомити, що право власності (користування) на конкретну ділянку надає право здійснювати в її межах у законний спосіб не лише різноманітну інноваційну господарську діяльність і додатково вкладати власний капітал (кошти, ресурси, працю та ін.), — за-

стосовуючи новітні природо-ощадні технології, створювати багаторічні насадження, споруджувати об'єкти нерухомості тощо у відповідності до цільового призначення наявних категорій земель як природних об'єктів, що мають ознаки відносності, відтворюваності, замінності та вичерпності, — але й споживати із-за меж ділянки природні властивості (*видові, естетичні, рекреаційні, оздоровчі, туристичні тощо*) доступних екосистем, ландшафтів та різноманітних природних комплексів і об'єктів, унаслідок чого з'являються (надаються) відповідні екосистемні послуги. Така діяльність потребує переходу до моделі сталого землекористування, що передбачає негайне запровадження організаційної, структурної і техніко-технологічної перебудови лісового господарства на основі еколого-економічних принципів і критеріїв ефективності вжитих заходів [7].

У процесі таких відносин діятиме алгоритм «земельного капіталу» і його складових, що безпосередньо пов'язаний із процесом природокористування і з господарською діяльністю на землях відповідної категорії, особливо — лісогосподарського призначення, який повинен узгоджуватися із вимогами збереження чистоти довкілля, диференціюватися на користь всіх учасників земле- і природокористування і віддзеркалюватися у вигляді чотирьох основних рентоузгоджувальних прибутків (доходів) як рушійних інтересів: природного об'єкта права власності Українського народу; права власності на земельну ділянку як на об'єкт нерухомості; права власності на додатково затрачену працю внаслідок лісогосподарської діяльності, особливо інноваційної; від створення сприятливого економіко-правового середовища для монополізації внутрішнього і зовнішніх ринків вітчизняною продукцією одержаною в лісових екосистемах [8].

Ці чотири основні прибутки (доходи) переплітаються між собою, всіма учасниками, які використовують і споживають природні ресурси, і державою. Механізми визначення та функціонування їх мають бути основними складовими суспільно-економічних відносин, особливо за формування, генерування та реалізації нової програми національної безпеки й оборони.

Очевидним є те, що законне природокористування повинно бути платним для всіх, і повинні діяти прозорі механізми отримання прибутків, а також вільні комерційні відносини з безпосередньою участю держави в інтересах громадян України на національному, регіональних та місцевих рівнях. До того ж не має бути жодних преференцій, а надходження від першої рентоузгоджувальної складової не

повинні «проїдатися», як це відбувається нині із мізерним земельним податком (рентними платежами, орендною платою).

Усі окреслені прибутки (доходи) внаслідок використання природних об'єктів мають стати головним, надвагомим і незамінним джерелом формування щорічного безповоротного (не позиченого в будь-кого) загальнонаціонального інвестиційного капіталу.

Для цього, насамперед, слід ідентифікувати всі природні об'єкти лісових екосистем права власності Українського народу як природні ресурси, віднесені до земель лісогосподарського призначення. Визначити (постійно уточнювати) їхні властивості: кількісні, якісні показники всіх складових певної категорії земель, що розміщуються в межах і за межами конкретних земельних ділянок (в надрах) — в землі, воді та в повітряному просторі і визначити частку їхньої вартості й цінності, що проявляється в об'єктивній і справедливій кінцевій ціні екосистемних послуг, особливо товару (продуктів, продукції, послуг, у т.ч. транзит і частоти), добутих корисних копалин тощо, в яких безпосередньо беруть участь всі природні об'єкти (ресурси).

ВИСНОВКИ

Реальним загальнонаціональним функціональним інститутом з розробки основних засад національної політики стосовно землі та її природних ресурсів (особливо ґрунтів і лісових екосистем) — основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави, та здійснення контролю за її проведенням, а також збереження функцій: утримувача землі та її природних ресурсів; національного реєстратора земельних ділянок і нерухомого майна та природних ресурсів, пов'язаних з ними, а також прав власності на них; інших загальнонаціональних завдань має стати Національна земельна установа. Юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації такого особливого центрального органу державного управління повинна визначити Конституція України.

Одночасно мають набуті чинності норми, які в конституційний спосіб забезпечуватимуть баланс повноважень рад базового рівня. Для цього потрібно надати місцевим громадам максимальні й реальні повноваження щодо здійснення контролю за станом раціонального земле- і природокористування та охорони довкілля відповідно до вимог нових національних регламентів.

Невід'ємними функціональними складовими національної регуляторної політики мають стати просторове прогнозування й моделювання розвитку територій, а також комплекс-

ний державний землеустрій та лісовпорядкування як новий цілісний проектний процес, що сприятиме досягненню екологічної, економічної й соціальної рівноваги.

Для комплексного і системного розв'язання багатьох інших проблем загальнонаціональної ваги, обумовлених раціональним використанням і охороною земель лісгосподарського призначення, всеосяжне залучення до економічних процесів України всіх ресурсів лісових екосистем як природного капіталу, об'єктом права власності Українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996 — № 30.
2. Лісовий кодекс України № 3852-ХІІ від 21 січня 1994 р. / [Електронний ресурс] — Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 17. — С. 99. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма: монографія / О.І. Ковалів. — К.: ДІА 2016. — 416 с.
4. Земельний кодекс України № 2768-ІІІ від 25 жовтня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 3–4. — С. 27. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
5. Цивільний кодекс України № 435-ІV від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — № 40–44. — С. 356. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Ковалів О.І. Особливості земельних відносин та природокористування в інтересах Українського народу: [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. — № 8. — 2015. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
7. Боцула О.І. Використання земель лісгосподарського призначення: проблеми оцінювання / О.І. Боцула // Збалансоване природокористування. — 2014. — № 4. — С. 130–134.
8. Ковалів О.І. Теоретико-методологічні засади реформування земельних відносин та розвитку сільських територій в Україні: [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. — № 3. — 2016. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

УДК 332 : 631.1

СТРАХУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ РІВНЯ ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ

О.В. Бутрим

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

завідувач лабораторії економіки низьковуглецевого розвитку агросфери

С.П. Ігнацевич

аспірант, науковий співробітник лабораторії збалансованого природокористування

Інститут агроекології і природокористування НААН

Розглянуто основи функціонування механізму державного страхування екологічних ризиків у процесі здійснення сільськогосподарської діяльності. Визначено переваги екологічного страхування у забезпеченні збалансованого землекористування на території України. Висвітлено особливості використання економіко-математичного моделювання для визначення бази розрахунку обсягів забруднення ґрунтів унаслідок здійснення сільськогосподарської діяльності.

Ключові слова: *екологічні ризики, страхування, землеохоронні заходи, забруднення, ґрунти, збалансоване землекористування.*

Сучасні економічні відносини у сфері землекористування — складний та багатогранний процес, який потребує комплексного підходу до розв'язання проблем еколого-економічного характеру для удосконалення системи зв'язків між суб'єктами господарювання у процесі агровиробництва. Екстенсивні методи використання земель в сільськогосподарському

виробництві спричинили значне погіршення якісних характеристик земельних ресурсів. Суб'єкти господарювання, націлені на максимізацію прибутків часто заощаджують на реалізації землеохоронних заходів, що призводить до зниження родючості, посилення процесів деградації ґрунтів, а з часом і до виведення з господарського обігу земель, які за умови